

## Nieuw Proza

G. van Rooijen: „Devotielichtjes” —  
Uitg. „Het Sinjaal”, Groesbeek 1931

Behooren deze schetsen met hun humoristisch karakter tot een „genre”, dat men (al of niet) „beoefent”? Of behoort hun humor tot de verworvenheden (en alsdan waardevolste) van hun schrijver?

In het eerste geval bieden zij, als elk — al of niet te beoefenen — genre, weinig blijvende, en geen wézenlijke ontwikkelingsmogelijkheden; in het tweede geval behoort hun humor tot het vruchtbaarste en onuitputtelijkste, édelste en rijkste, maar ook moeilijkste levensbezit.

Van Deyssel sprak eens van „de geestigheid als b e s t a n d d e e l van een harmonisch leven”; de humor veronderstelt dan een harmonie, en is daarmee een resultant, een vrucht van het ten laatste harmonisch geworden leven („wir Genesenen” !)

Vandaar dat zij moeilijk is, edel en onuitputtelijk-vruchtbaar; vandaar ook dat zij een organisch en wezenlijk bestanddeel is in het werk, ook van de somberste maar innerlijk harmonische schrijvers (ik noem slechts „den somberen Rus” Dostojevski).

Vandaar ook dat hun humor verzadigd van ervaringen bleef. Maar zij jongleert ermee; zij jongleert met het ontilbaarst zware; de wet der zwaartekracht schijnt voor haar opgeheven. Er waait een morgenkoel licht over de toppen, terwijl de dalen nog donker zijn.

Zonder deze verworven harmonie vervalt men met haar aldra in de boersche, dom-gezonde, onverwoestbare pret der gemoedelijken, der groven, der ongevoeligen, der, ook nimmer bedreigde, „evenwichtigen” (zij is wezenlijk anti-artistisch). De humor der gemoedelijken glimlacht uit domheid; de waarachtige uit wijsheid. De genre-humor laat het leven links liggen; de waarachtige ging er dwars en onvervaard doorheen. De genre-humor ontwijkt elke zwaarte omdat voor haar elke zwaarte ontilbaar bleef; zij schuwt ook het donker, want het donker zou haar doen bezwijken. Zij negeert elk léven; zij verengt en verarmt het; zij vergroft en ontsiert het. Zij schuwt vóór alles de Schoonheid, want de Schoonheid is een bron van even diepe als smartelijke disharmonieën; zij is haar Licht even vijandig als het donker.

De genre-humor is dom, vlot, kortzichtig en gemakzuchtig, leeg, iog, laf, laag bij de grond en lui; zonder wijsheid, zonder ervaring, zonder licht en zonder vergezicht; zij is het voedsel der vulgairen en ginnegappende dikhuiden.

De genre-humor — gesteld dat zij er zich rekenschap van geeft — ziet tegen het leven op als tegen een hooge, zwarte muur; zij is de altijd huisbakene die zich niet buitenwaagt; de waarachtige humor leeft op de bergtoppen (van het helderst bewustzijn) waar het eenzaam is en gevaarlijk („het gevaar is geen gevaar” meer).

De genre-humor is de wezenlijk saaie; zij geeuwt misschien niet, maar zij verwèkt een onbedwingbare geeuwzucht.

De waarachtige humor vergéeft, omdat zij veel leerde begrijpen; de genre-humor weet nauwelijks, dat er iets te vergeven is. Mocht haar dikhuidigheid worden bedreigd, dan stelt zij zich tegen dit gevaar te weer met dezelfde vijandigheid als tegen de Schoonheid. Haar vroolijkheid — want de enkele aan-

wezigheid reeds der edelste levensverschijnselen treitert haar — kan elk oogenblik omslaan in de smalende vijandschap en onverzoenlijke verachting.

De genre-humor meent dat zij jongleert met het leven; als zij jongleeren kon, zou ze dit slechts met haar eigen steriele, naar alle zijden steriele onbeduidendheid doen. Nu loopt zij er enkel, wat hortend en stram, maar altijd, en overigens ongewild, mee te koop. Zij is voor Kunst en Leven beschámend, en volslagen waardeloos.

## II

De humor der grooten was immer de resultante van een harmonie van een verzoening; maar van een harmonie, die, bij hen, tegelijk een volstreckte vereenzaming inhield. Dostojevski's humoristische verhalen zijn, zoo, verzadigd van levenservaringen; zoo ook Gogol's „Doode Zielen”, Shakespaere's en Molière's blijspelen. Hun werken waren van een eenzame wijsheid, van een wijze, rustige ernst die berustend glimlachen kon zonder wrang te zijn — al was de ondergrond soms een zeer smartelijke kreet:

„Trahi de toutes parts, accablé d'injustices,  
Je vais sortir d'un gouffre où triomphent les vices  
Et chercher sur la terre un endroit écarté

Où d'être homme d'honneur on ait la liberté,” eindigt Alceste „Le Misanthrope” en hiermede jongleerde Molière met het ontilbaarst zware.

Een schrijver echter als Hamsun staat innerlijk te onverzoend, en alsdan te zeer verbitterd tegenover de absurde en smadelijke raadselen van dit bestaan, om zijn glimlachend spel met menschen en verschijnselen langer te kunnen volhouden dan het wereldje der burgerlijke en boersche ijverzuchtjes; hij striemt weldra, en zijn glimlach, die al spoedig in een grijnslach oversloeg, verraadt een weergalooze wrangheid.

Maar de glimlach der met wereld en menschen verzoenden is zóózeer toch het verlangen, de honger van elke vereenzaamde enkeling die naar het innerlijk evenwicht al zijner tegendeelen streeft, dat een schrijver als Nietzsche, die onmachtig was de dróóm der innerlijke h a r m o n i e in de wèrkelijkheid van zijn leven te herscheppen, maar haar „vroolijke wetenschap” als haar rijkste gave ervoer, dit bestanddeel — naar alle zijden uitbouwend en „ziekelijk”-fanatiek verhevigend — als haar wezen proclameerde: „Nein, wenn wir Genesenen eine Kunst noch brauchen, so ist es eine a n d r e Kunst — eine spöttische, leichte, flüchtige, göttlich unbehelligte, göttlich künstliche Kunst, welche wie eine reine Flamme in einen unbewölkten Himmel hineinlodert!”

## III

Wanneer ik het bovenstaande neerschreef, was dit eenerzijds om de plaats van Gijs van Rooijen's verhalenbundel stilliger te kunnen aanduiden, en anderzijds om een klein perspectief open te stooten naar hun mogelijkheden.

Ik acht de humor dezer verhalen n.l. het (kleine) bestanddeel van een kleine, nog zeer begrensde harmonie; een harmonie nochtans, die vervuld is van een nerveus-gevoelig bewustzijn. Maar een bewustzijn, dat — mede om het opmerkelijk talent van den schrijver — om ontginning van rijkere levensgebieden roept. Het zou zeer te betreuren zijn, als Gijs van Rooijen (gelijk ten allen tijde zoovele, ook levenskrachtiger, talenten) tot een „genre” verármde, en tot stilstand bracht, wat aanvankelijk het resultaat was van een natuurlijke, aan mogelijkheden nog lang niet uitgeputte groei. Dit gevaar bedreigt hem van twee zijden. Ten eerste van de zijde eener bewondering welke hem zou suggereeren reeds iets zeer voortreffelijks gepresteerd te hebben (hetgeen leidt tot uitbuiting van een „procédé”), en ten tweede van de zijde eener be-

wondering die hem fataal wordt omdat zij het wézen dezer humor miskent en herleidt tot een gemoedelijke vroolijkheid (die dus maar het beste doet met maar altijd gemoedelijk en vroolijk te blijven).

Noch het een, noch het ander is m.i. het geval.

Er mochten in zijn werk absurder raadselen betrokken en verzoend (of, óók goed : niet-verzoend) zijn dan thans het geval is ; rijker zielsgebieden, dan de kleine devoties der dwaze zielen (of rijker ontginning dier schamele staten ; hij leze Gogol !). Hij *verruime* zijn harmonie — ook al moest zij hierdoor verstoord en verbroken worden.

Maar ook op het niveau, waarop zijn werk zich thans beweegt — dus atgezien van de vele plateaux die het nog naar de toppen der humor te bestijgen heeft — is het niet vrij van tekorten : zijn speelschheid verleidt hem dan vaak tot een niet meer verantwoorde willekeurigheid.

Het komt mij bijvoorbeeld voor, dat zuster Pancratia, die gelijk de schrijver zelf opmerkt, stérk was geweest in véle bekoringen, nog mijlen ver van het bewustzijn van het wézen eener bekoring (een wijsheid door de vele onder-vinding opgedaan) verwijderd is. Zij staat zóó *angstig* tegenover de in dit verhaal beschreven bekoring (waarvan ons het overmachtige geen oog-enblik geopenbaard wordt, ja, die ons zelfs eenigszins kinderlijk van allure toeschijnt), dat deze beproeving de éérste van een op geestelijk gebied nog gansch onervaren leven lijkt te zijn. Het schijnt mij toe, dat schrijver's speelschheid, die hem ertoe dreef dit angstgevoelen uit te buiten, hem de aanvankelijke op-zet dezer gestalte uit het oog deed verliezen, èn, vergéten : dat voor een vrouw, die reeds zoovele verleidingen doorstond, zwaardere zijn weggelegd en noodig om haar dermate te beangstigen. Wij doorloopen wel — vluchtigjes overigens — de verschillende *schakeeringen* van pijn en angst die een bekoring succes-sievelijk ontketent (zonder nochtans de ervaren ziel dieper te beroeren), maar de bekoring zèlf, voor zoover den lezer geopenbaard, is hiermede weinig in overeenstemming.

De schrijver verviel met dit al in een psychische willekeurigheid, die zijn verhaal niet anders dan schaden kan.

Zoo komt het mij ook voor, dat de innerlijke compositie van „De Luie Klui-zenaar” zeer is verzwakt doordat hoofdstuk I nauwelijks met de daarop vol-gende hoofdstukken verband houdt. Als de overweging, dat Cairo slechts een naam was, een inhoudlooze klank, niet het gevolg was geweest van zijn moe-heid, maar de moeheid, die hem op deze karavaanreis midden in de woestijn deed achterblijven, een gevolg van deze overweging, en deze overweging weer een gevolg van zijn, in dit verhaal even aangeduid, verleden, dan zou dit ver-haal van begin tot eind een organisch zich ontwikkelend en samenhangend geheel zijn geworden. Thans is deze inleiding niet veel meer dan een vrij wil-lekeurige *aanloop*.

Iets dergelijks kan men ook opmerken in „Het Hemelsche Panopticum”, hoewel daar de willekeurigheid der compositie in de titel verklaard werd. Mijn critiek betreft hier dan ook vooral de gedéproportioneerde verhouding tusschen de zeer uitvoerige inleiding (waarin de drie zusters overigens voor-treffelijk worden getypeerd) en het schrale, eenigszins magere verloop van het eigenlijke „verhaal”.

„De Luie Kluzenaar” acht ik het belangrijkste (beloftevolste), „Het Honger-oproer” het gaafste verhaal van deze bundel: de humor waarmede hier dit klooster van Benedictus, waar „de duivel reeds lang niet meer kwam om de broeders te bekooren” (men kan afzakken !), gezien wordt, is van een speel-sche ironie die haar weerga in de huidige, Hollandsche literatuur mist.

Om u tenslotte een staaltje te geven van van Rooijen's vaak zeer origineele visie en van zijn zeer opmerkelijk vermogen deze gestalte te geven, volg hier een fragment uit „De Luie Kluzenaar” :

„Tot hij wanhoopde Caïro te bereiken en de anderen niet begreep, die met gelijke krachten als hij voortgingen, niet praatten erover, niet dachten, maar zeker bereikten. Hij alleen scheen tekort te schieten in krachten, in wil, want of hij voor liep of achter, bij de draaggestoelten of de lastdieren, telkens kwam na verloop van tijd langs achter de laaghangende kop van de volgende kameel te voorschijn, liep de lijn van de nek na een golfdal langzaam omhoog en schoof een kamelenlijf hem schuifschokkend voorbij. Dan keek een drijver, zweeg of riep een drijver, lachte, was Ibn al Raschid gepasseerd.

Het eind van de dagreis was hij steeds verder naar achter, en de triestige herhaling van de vele dieren, die hem voorbij gingen iederen dag, had hem afgestompt en lui gemaakt. Berustend zag hij op een keer, dat zijn laatste weerstand was weggezogen door een uiterst wijde horizont, de laatste kemel met een onontwijkbare fataliteit zijn kop komen voorschuiwen van terzijde, het dalen en het langzame oplopen van de bruine nek, de kisten en zadeltasen; toen nog slechts de gespierde magerte van achteren, de stramme gang der poten.

De karavaan trok verder, zich niet bekommerend, op het schokkende rythme der kamelen, met zijn koffers vol zonden, zijn waterzakken vol kortstondige vreugd, zijn vloeken, zijn vrouwen, zijn ijdel gewin.

Ibn al Raschid viel met zijn sterke lijf en zijn toch willende ziel ineengedoken op het warme zand: een dorre roos van Jericho tot hiertoe voortgerold waar de wind hem liggen liet met een laatste luwe streling.”

Amsterdam

HENRI BRUNING

## Suggesta

### De klassieke Bourgeois

Het ~~klassiek~~ klassieke type van bourgeois is mijnheer Marcus Tullius Cicero, de advocaat. De redevoerder in rollende periodes en in lieflijke epistelen.

Ik weet niet wie Tacitus was, wellicht weet niemand wie of wat Tacitus is geweest en het was kinderachtig van Tacitus om net de tegenovergestelde manieren te willen aannemen van de manieren van mijnheer Marcus Tullius Cicero, — als Tacitus dat gedaan heeft! Maar ik geloof het niet. Zoo'n grapje kon hij wel ereis eventjes hebben uitgehaald, maar van héél zijn werk kan géén mensch een grapje maken, nog niet al was hij clown of nar. Als Tacitus het tegenovergestelde van mijnheer Cicero wilde, dan omdat hij het tegenovergestelde van mijnheer Cicero was.

De mensch verraadt zich aan zijn stijl. Nee, de stijl is de mensch.

Doch over Tacitus spreek ik nu niet. Aan de orde is de heer Marcus Tullius Cicero, het meest en zuiverst en aloude type van den bourgeois arriviste en den bourgeois satisfait.

Deze praler met zijn papieren stijlbloempjes, deze paljas met zijn krokodillentranen, deze schijnbaar diepzinnige denker die in werkelijkheid een nabauwer, hoogstens een commentator was. En hij was niet eens een redenaar, ondanks zijn roemrijke succes-faam — Demosthenes was een redenaar! —, hij was niet meer dan een handige voordrachtskunstenaar, een declamator!

Maar juist zooals de moderne burger kon hij reclame maken voor zijn eigen zaak, tot zijn eigen succes.

W. L. pr.